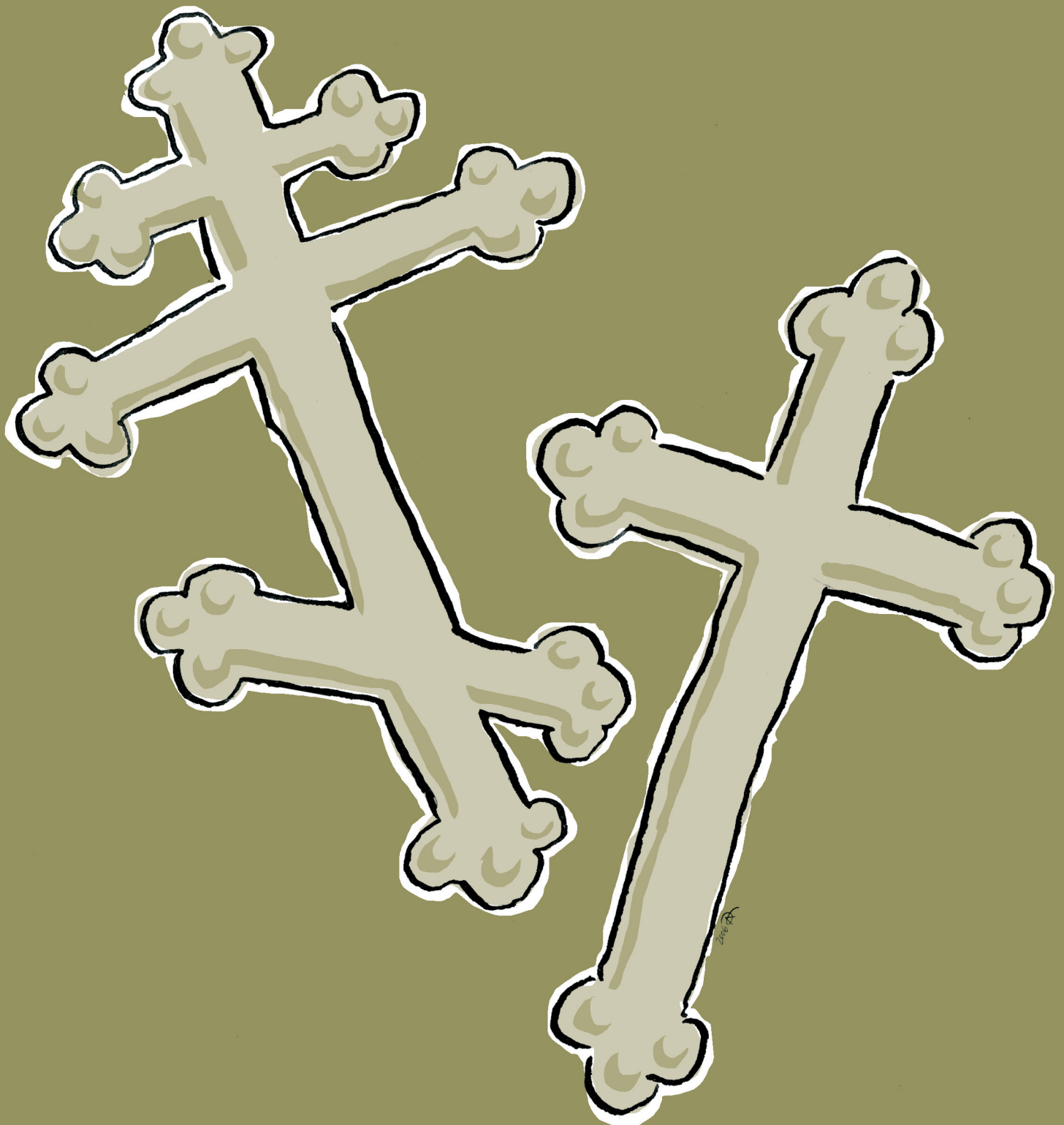

Bizánc vagy Róma?

2/1A

A BIZÁNCI KERESZTÉNYSÉG MAGYARORSZÁGON

(1. szöveg)

A kereszténység felvételével kapcsolatban – a későbbiekben alapvetőnek bizonyuló – kérdés volt az, hogy a nyugati vagy a keleti egyházhoz csatlakozzon-e Magyarország. Korábban (948 körül) a magyar előkelők egy része a bizánci kereszténységet vette föl. Konstantinápolyban megkeresztelkedett és így a császár „barátja” lett Termacsu, Árpád dédunokája, Bulcsú karcha „Turkia harmadik fejedelme” és valamivel később a fejedelem után következő méltóság viselője, a gyula is. A választásról szóló döntést végül is az aktuális külpolitikai helyzet határozta meg. A magyar kalandozások utolsó fejezete délkeletre irányult, s ez elhidegítette a bizánci kapcsolatokat. Figyelmeztetés lehetett a magyar fejedelemség számára az is, hogy a bizánci császár megszüntette Bulgária politikai és vallási önállóságát.

A bizánci egyházzal és vallással a magyarság először a 9. században találkozott a Fekete-tenger északi övezetében. Ennek ellenére döntő hatást a bizánci egyház és vallás nem tudott kifejteni a magyarságra. A Kárpát-medence egyaránt beletartozott a latin és a görög egyház hatáskörébe. 948 táján Bulcsú horka járt Konstantinápolyban, ahol megkeresztelkedett, és a császártól megkapta a patrícius méltóságot. Feltételezhető ugyanez a Bulcsú társaságában levő Termacsuról is, aki Árpád dédunokája volt. Gyula 952 körül vette fel a bizánci kereszténységet Konstantinápolyban, s ő is elnyerte a patrícius méltóságot. Magával hozta Hierotheus szerzetest, akit előzőleg Theophylaktos pátriárka Magyarország püspökévé szentelt.

A magyarok körében a kereszténység terjesztésének megindulása a bizánci egyház kezdeményezésére történt. A görög missziós püspökség központja Erdélyben lehetett, de felvetődött Csanád és Száva-szentdemeter is. Hierotheosnak tulajdonítható Gyula családja, így Sarolt megkeresztelése is, aki később Géza fejedelem felesége lett. Lehetséges, hogy a magyarországi bizánci missziós püspökség védőszentje Szent Demeter volt. Szent István, aki apjához hasonlóan a nyugat felé fordult, s a római trítusú egyházszervezetet honosította meg országában, 1003-ban Erdélyben, 1030-ban a Maros vidékén is latin püspökséget állított fel. Istvánnak Bizánccal kötött politikai-katonai szövetsége elősegítette Magyarországon a szentkereszt-ereklye kultuszának elterjedését. II. Basileios császár ugyanis szentkereszt-ereklyét adományozott Istvánnak, aki azt Imrének ajándékozta. Erősítette a királyság és a bizánci egyház kapcsolatát az a templom is, amelyet Szent István építtetett Konstantinápolyban. A 11. század elején létesülhetett az aracsi és szőregi görög monostor. Működött egy keleti rítusú remetetelep Zebegényben is. Az uralkodó álláspont szerint 1054 (a keresztény egyházban bekövetkezett nagy szakadás) után Magyarországon nem jött létre keleti rítusú monostor vagy templom. A kereszténység elterjesztésében fontos szerepet játszottak a keleti egyházhoz tartozó s a magyar nyelvet ismerő szláv papok, akik saját nyelvükből közvetítették a magyarok számára a keresztény terminológia jelentős részét (karácsony, kereszt, érsek, pap, szent, zarándok stb.). István király Szent György és Szent Miklós ereklyéit hozta el bizánci területről. A 11. század végén Magyarországon a nagybőjt megünneplése a görög gyakorlat szerint történt. Több bizánci szent ünnepét Magyarországon a keleti naptár szerint tartották meg. A magyarországi Mária-tisztelet is tartalmaz görög, bizánci hagyományokat.

2/1B

GÉZA KÖZPONTOSÍTÓ POLITIKÁJA

(2. szöveg)

A 970-es években – a megváltozott bel- és külpolitikai helyzet kényszerítő hatására – Géza nagyfejedelem felismerte a magyarság európai állammá alakulásának lehetőségét és szükségességét. Ennek érdekében felvette a kereszténységet, s elindította az országban a térítést, egyszersmind megkezdte a központi hatalom kiépítését. Külországi háborúra mintegy negyedszázados fejedelemsége alatt alig került sor. A békére törekvő politikáját megerősítették azok a korban egyébként természetes dinasztikus házasságok, melyeket gyermekei kötöttek külföldi uralkodóházak tagjaival.

Legidősebb lánya Vitéz Boleszló lengyel fejedelem felesége lett, másik lányát Gavril Radomir bolgár trónörökös vette el. Különösen fontos volt a németekkel való kapcsolat rendezése: fia Vajk, aki a kereszttségben az István nevet kapta, feleségül vette Civakodó Henrik bajor herceg lányát, Gizellát, s ezáltal sógorságba került az új bajor herceggel IV. Henrikkel, aki II. Henrik néven lett később német-római császár. Géza harmadik leánya Orseolo Otto velencei dózse felesége lett. Békés kapcsolatok jellemezték a keleti országokkal fenntartott viszonyát – így a kijevi orosz fejedelmekkel, a besenyőkkel (Géza édesanyja egyes vélemények szerint besenyő származású volt), és a bolgárokkal is, akikhez Géza öccse, Mihály házassága egyengette az utat, hiszen ő egy bolgár hercegnőt vett feleségül.

Amikor Bizánc és a Német-római Császárság közvetlen szomszédságba került Magyarországgal, Géza nagyfejedelem számára a nyugati orientáció jelentette a biztatóbb támaszt. A bizánci fenyegetés miatt a magyar nagyfejedelemnek szüksége volt a német birodalom politikai, erkölcsi, alkalomadtán pedig katonai segítségére. A kereszténység felvétele a magyaroknál egyszerre jelentett kulturális és politikai eseményt. Géza uralkodása idején megszűntek a kalandozó hadjáratok, miáltal megszűntek a gazdag zsákmányok forrásai. Mindazokat a javakat, amelyeket addig külföldről biztosítottak, most belső erőforrásból kellett megszerezniük. A korábbi fegyveres csoportoknak csak egy része tudta megőrizni függetlenségét. Azoktól, akiknek katonai tevékenységére már nem volt szükség, különféle szolgáltatásokat követeltek. Elterjedt a kötelező ajándék és az adók behajtása termény vagy termékek formájában bizonyos településekről. Így szaporodtak meg a szolgálónépek falvai a fejedelmi udvarhelyek környékén (szakácsok, ötvösök, kovácsok). A begyűjtött termékek egy része külföldi piacra került, a főemberek viszont a kereskedőktől vették meg a korábban rabolt luxuscikkeket. A hazai vámok (melyek fő jövedelmi forrása a dési, tordai sóbánya és a selmeci ezüsbánya haszna volt) és a különböző révek jövedelme a nagyfejedelmet illette. Az új hit erőszaktól sem mentes terjesztése, az új belső rend megteremtésének igénye ellenállást váltott ki a szabadok egy részéből, s a törzs- és nemzetségfők sem váltak e törekvések feltétlen híveivé.

Géza nagyfejedelem tervei megvalósításához elsősorban közvetlen környezetének német lovagjaira és egyházi embereire támaszkodott. Központosító törekvéseit csak erős katonai kíséretével tudta megvalósítani. A pogány nemzetség- és törzsfők helyére keresztény német lovagok kerültek a fejedelmi tanácsba, akik ingadozás nélkül támogatták őt, és alkalmasint megkapták a lázadó vezérek vagyionát is. Ezek az idegen lovagok alkották a nehézfegyverzetű sereg magját. A magyar katonák elsősorban a hagyományos könnyűfegyverzetű felszerelve. A fejedelmi haderőhöz katonai segédcsoportok is tartozhattak, többek között besenyő harcosok.

2/1C

KOPPÁNY LEGYŐZÉSE

(3. szöveg)

Feszültséget teremtett a fejedelmi udvarban a trónutódlás kérdése: ősi jogon Koppány tarthatott igényt a hatalomra, az uralkodó azonban elsőszülött fiát választotta utódjául. A fejedelmi családban Géza halála után, 997-ben robbant ki az összeütközés.

Tar Szerénd fiaként Koppány bizonyosan a honfoglaló Árpád fejedelem leszármazottjai közé tartozott, ám az nem ismert, hogy annak melyik fia volt a dédapja. Apja, Szerénd Somogy ura volt Géza fejedelemsége idején, s tőle örökölte e terület fölötti uralmat. Géza halálát követően a kijelölt örökösnel, Istvánnál jóval idősebb lehetett, s magának követelte a fejedelmi hatalmat, és – a magyar krónikáshagyomány szerint – házasságra akart lépni Géza özvegyével, Sarolttal. Közkeletű vélekedés szerint Koppány a szeniorátus elvére alapozta jogigényét, házassági terve pedig a levirátus szokásával magyarázható. Géza akarta, az hogy a primogenitura alapján elsőszülött fia örökölje a trónt, összeütközésbe került az ősi joggal.

997-ben Koppány fegyverrel támadt István ellen. A Dunántúlon sokan csatlakoztak hozzá. A lázadók a régi hitet és rendet, az ősi szabadságjogokat, a törzsi önállóságot, a pogány vallást képviselték. Koppány harcosaival Veszprém alá vonult, ahol Sarolt székhelye volt. István is felkészült a támadásra: Esztergom várából indult Veszprém alá seregével, melyben magyar és külföldi csapattestek egyaránt harcoltak. A német Hont és Pázmány főemberek voltak István testőrségének vezetői. A sereg élén a sváb Vencellin állt, aki a harc során Veszprém mellett megölte Koppány vezért. A győzelem után István az őt támogató lovagokat megjutalmazta, Koppány testét pedig négyfelé vágatta, s darabjait részint Győr, Esztergom és Veszprém várának kapujára szegeztette, részint pedig elküldte Erdélybe anyai nagybátyjának, Gyulának. A figyelmeztetés azonban az ország egész népének szólt: így akarta megfélemlíteni mindazokat, akik szembe kívántak szállni az általa képviselt új renddel.

Az udvarban tartózkodó idegenek szerepe nem csak a fegyveres harcokban volt jelentős. Tevékenységük legalább olyan fontos volt egyházi és politikai téren is, tanácsaikkal segítették az uralkodót a kormányzásban.

2/1D

ISTVÁN ORSZÁGEGYESÍTŐ POLITIKÁJA

(4. szöveg)

Koppány legyőzését követően István szükségesnek látta kinyilvánítani: keresztény királyként akar uralkodni népe felett. 1000. december 25-én vagy 1001. január 1-jén, a pontos időpont nem ismert – királlyá koronáztatta magát. A kortárs német történétíró, Theotmar szerint István a német-római „császár kegyéből és biztatására” kapott koronát, az István élettörténetét a 12. század elején megíró Hartvik püspök viszont úgy vélekedik, hogy István kérését teljesítve II. Szilveszter pápa küldte a koronát. A két változat nem feltétlenül mond ellent egymásnak, hiszen II. Szilveszter és egykori tanítványa, III. Ottó császár a legnagyobb egyetértésben kormányozták a keresztény Nyugatot.

István már koronázása előtt hozzálátott a magyar egyházszervezet kiépítéséhez. A legkorábban alapított püspökségek közé a veszprémi, a győri és az esztergomi tartozhat, mely utóbbit a koronázáshoz kapcsolódóan emelhetette érseki rangra István. A többi püspökség (egri, erdélyi, pécsi, kalocsai, csanádi, váci és az utóbb Váradon székelő bihari) már a koronázást követően létesült. (Megjegyzendő, hogy Kalocsa – talán még István életében – szintén érsekség lett.) Az újonnan alapított egyházakat István bőkezűen ellátta földbirtokokkal, s törvényben írta elő az egyházi tized megfizetésének kötelezettségét, miként a templomépítést és a templomba járást is.

István a koronázást követően Magyarország királya lett, a valóságban azonban csak Nyugat- és Észak-Magyarországra terjedt ki a hatalma. A keleti országrészben jelentős erők álltak szemben országegyesítő, központosító politikájával.

A király elsőként – 1003-ban – anyai nagybátyját, az erdélyi Gyulát hódoltatta be. Gyula és népe megtagadta az engedelmességet, s önálló, független fejedelemség megteremtésére törekedett. Gyula bolgárbarát politikát folytatott, István ugyanakkor Bizánchoz közeledett, és megszakította a kapcsolatot a bolgárokkal, amikor Gavril Radomir bolgár kán eltaszította magától feleségét, István egyik húgát. Gyula ellen István maga vezetett hadjáratot, aki végül is nem állt ellen unokaöccse hadának, hanem megadta magát. István király megfosztotta Gyulát hatalmától, s az uralma alá került Erdélyben felállította az erdélyi püspökséget.

Az államszervező harcok során István másik ismert ellenfele Ajtony volt, aki a Körös, Tisza, Al-Duna és az Erdélyi-középhegység által határolt területen önálló uralmat épített ki. Felvette ugyan a bizánci kereszténységet, de – mint a korban még oly sokan – pogány módra élt. Ellenszegült a királynak, saját területén szuverén uralkodóként lépett fel. A királyi sereg talán 1008 körül, talán jóval később, az 1020-as évek végén Csanád vezetésével vonult a marosi vezér ellen, és teljes győzelmet aratott felette. Ajtony területén megszervezték Csanád megyét, majd 1030-ban létrehozták a csanádi püspökséget, melynek első főpapja a velencei származású Gellért lett.

2/2

KÉRDÉSKÁRTYÁK

1.

Mi jellemezte a magyar–bizánci kapcsolatokat a X. században?

2.

Miért nem erősítette Géza a német mellett a bizánci kapcsolatokat is?

3.

Milyen politikát folytatott István Bizánccal szemben?

4.

Miért volt jó az országnak a német szövetség?

5.

Kik ellen viselt belháborút István uralkodása alatt?

6.

Kiknek az érdekeit védte István politikája?

7.

Miért vakították meg Vazult?

2/3

BIZÁNC VAGY RÓMA?

Két nagy történelmi álláspont

A

A Német-Római Császársággal való jó viszony kialakítása – és ami ezzel együtt járt, a nyugati kereszténység felvétele – az egyetlen reális esély volt a korban Magyarország megmaradása számára.

B

A bizánci kereszténység felvétele – és a bizánci politikai orientáció – reális, sőt a nyugatinál kedvezőbb alternatíva volt a korszakban a magyarság számára. Géza és István csupán saját hatalmi és kapcsolati érdekeik miatt erőltették mégis a nyugat-római orientációt, és a római kereszténység felvételét.

2/4

KRONOLÓGIA

955 körül

- Fajsz halála után fia, Taksony lesz a magyar fejedelem.
- Augsburgi csata, I. Ottó német király megsemmisíti a magyar sereget. A nyugat felé irányuló kalandozások megszűnnek.

957

- VII (Bíborban született) Konstantin bizánci császár követeket küld I. Ottóhoz, s ennek nyomán beszünteti a magyaroknak járó adófizetést. A magyar hadakat legyőzik – egyelőre még nem véglegesen.

962

- XII. János pápa Rómában császárrá koronázza I. Ottó királyt.
- Magyar seregek ismét betörnek a bizánci birodalom területére. 970-ig váltakozó sikerű bizánci hadjáratok.

970

- Magyar–bolgár–besenyő szövetség szenved vereséget Bizánctól. A magyar kalandozásoknak vége szakad.

972

- Taksony halála után fia, Géza lesz a fejedelem.
- II. Ottó német trónörökös feleségül veszi Theophani görög hercegnőt. Német–bizánci szövetség fenyegeti a magyarokat.
- Megerősödik a német püspökök térítő tevékenysége. Erősödik a római keresztény befolyás.

973

- Géza fejedelem küldöttsége Quedlinburgban I. Ottónál.
- Géza megkeresztelkedik (Brúnó szerzetes kereszteli). Vele együtt 500 előkelő magyar szintén felveszi a kereszténységet.

983–990 között

- Kihasználva a német belső viszályokat, Géza az osztrák tartományokban hódít, de II. (Civakodó) Henrik bajor herceg elől visszavonul.

995

- István feleségül veszi Civakodó Henrik lányát, Gizellát (Civakodó Henrik nem sokkal korábban halt meg!).

997

- Megkezdődik az első magyarországi bencés monostor építése (Pannonhalmi apátság)
- Géza meghal, fia, István követi a trónon.
- Koppány lázadása (a szeniorátus elve alapján); István a Gizellával érkező német lovagokkal Veszprém mellett legyőzi (vezetőjük Vencellin).

998

- A korábbi nyugati gyepűelve véglegesen a német birodalom részévé lesz.

1000–1001

- István koronát kap a pápától vagy a császártól.
- István Koppány legyőzése után nagy erővel végzi egyház- és államszervező munkáját.

1002

- Ajtony fejedelem, a Maros-vidék ura megkeresztelkedik a bulgáriai Vidinben. Uralmi területén görög egyházi szervezet jön létre.

1003

- István leveri az Erdélyben uralkodó Gyula fejedelmet. Gyulát és családját fogságra veti.

1008 (vagy 1028 körül)

- István legyőzi Ajtonyt. Vezére Csanád.

1010-es évek

- Többször kiújuló magyar–lengyel háborúk.

1018

- Béke a lengyelekkel
- Bizánci szövetségben harc a bolgárok ellen. Magyarország szomszédos lesz Bizánccal. A háborúban szerzett kincsekből a király adományt tesz az általa alapított székesfehérvári prépostságnak. Valószínűleg ezután kezdődik meg a székesfehérvári bazilika építése.

1018–1026

- István megnyitja a Nyugatról Magyarországon át Jeruzsálembe vezető zarándokutat.

1026 előtt

- Magyarországra érkezik Gellért püspök, hogy részt vegyen az egyházépítésben.

1026

- II. Konrád német-római császár elűzi Velencéből István sógorát Orseolo Ottót, és fiát, Pétert. Konrád és István között fokozatosan romlik a viszony.

1030

- A Magyarországra támadó II. Konrád császár súlyos vereséget szenved.

1031

- Imre herceg meghal vadászat közben. Az ország trónörökös nélkül marad.
- István unokaöccsét, Vazult megvakítják (így a kor felfogása szerint alkalmatlanná válik az uralkodásra). Vazul fiai Lengyelországba menekülnek.
- Sikertelen udvari összeesküvés István ellen.

1032

- István Magyarországra hívja Otto Orseolo fiát, Pétert.

1030-as évek

- István unokaöccse (vagy sógora) Aba Sámuel nádori méltóságot tölt be.

1038

- Meghal I. István király.